CHV
Oktober 2011

Gemeente Amsterdam
Bureau Monumenten & Archeologie

Cultuurhistorische verkenning

Plangebied Fred. Roeskestraat, Amsterdam Zuid

Inhoud

Inleiding **3**

Cultuurhistorische kenmerken van het gebied **4**

1 Historisch stedenbouwkundige analyse **5**
1.1 Voorgeschiedenis 5
1.2 Stedenbouwkundige ontwikkeling **6**

Conclusie **9**

Appendix I: Historische kaarten **10**

Inleiding

De historisch stedenbouwkundige analyse van de Fred Roeskestraat heeft Bureau Monumenten & Archeologie geschreven in opdracht van dienst Zuidas met het oog op de opstelling van het bestemmingsplan Fred Roeskestraat. Dit verslag omvat een onderzoek naar de geschiedenis van het plangebied en een beschrijving van de cultuurhistorische kenmerken van de stedenbouwkundige structuur daarvan. In de conclusie wordt het gebied gewaardeerd en aanbevelingen gedaan op welke wijze rekening te houden met de monumentale objecten binnen dit plangebied.

Cultuurhistorische kenmerken van het gebied

De Frederik Roeskestraat valt in de eerste plaats te kenmerken als een rustige, op de grens tussen Amsterdam Oud Zuid en Buitenveldert.. De inrichting heeft een stenig karakter met aan weerszijden veel groen. De straat zelf bestaat uit een eenvoudige geasfalteerde rijbaan bestemd voor tweerichtingsverkeer en is ongeveer halverwege zijn lengte afgesloten voor doorgaand autoverkeer. Aan de noordzijde ligt over de gehele lengte een breed trottoir met een fietspad voor tweerichtingsverkeer en parkeervakken. De percelen zijn afgeschermd van de straat door rijke begroeiing. De zuidzijde maakt ondanks een grote parkeerstrook voor de begraafplaats Buitenveldert een overwegend groene indruk door de aanwezigheid van een dubbele bomenrij. Vanaf de straat is er geen zicht op de begraafplaats vanwege de aanwezigheid van een aarden wal met begroeiing.
De maatschappelijke bestemming die het gebied rondom de Frederik Roeskestraat vanaf het einde van de jaren vijftig verkreeg is nog goed zichtbaar. Het merendeel van de percelen wordt nog altijd voor maatschappelijke, hoofdzakelijk educatieve, doeleinden gebruikt. De begraafplaats Buitenveldert heeft weliswaar pas sinds het begin van de jaren negentig de hoofdingang aan de Frederik Roeskestraat maar sluit goed aan bij de maatschappelijke functie van het gebied.
Qua bebouwing dateren enkel het hoofd- en bijgebouw van de Gerrit Rietveld Academie nog uit het midden van de twintigste eeuw, toen het gebied werd ingericht voor educatieve functies. De overige bebouwing is in de afgelopen 25 jaar vernieuwd. Ook zijn er meer gebouwen met een kantoorfunctie verrezen.

1 Historisch stedenbouwkundige analyse

Het plangebied Fred. Roeskestraat wordt in noordelijke richting begrensd door het Zuider-Amstelkanaal, in zuidelijke richting door de Ring A10, in westelijke richting door de Amstelveensweg en in oostelijke richting door het water rondom de begraafplaats Buitenveldert.

1.1 Voorgeschiedenis

Ter hoogte van het huidige plangebied rond de Frederik Roeskestraat lag oorspronkelijk de Binnendijkse Buitenveldertse Polder, vernoemd naar het nabijgelegen dorp Buitenveldert. De begraafplaats van de R.K. kerk Buitenveldert is nog steeds aanwezig. Vanaf de kerk in Buitenveldert liep ook de Zuidelijke Wandelweg, een slingerende fiets- en wandelroute langs de polders tot aan de Amstel. Aan het begin van de twintigste eeuw zag Amsterdam zich genoodzaakt om uit te breiden. Architect H.P. Berlage maakte in 1915 een reeks ontwerpen voor een stadsuitbreiding in zuidelijke richting. In het zogeheten Uitbreidingsplan Zuid had Berlage een stadsuitbreiding voorzien tot aan de huidige Ring A10. Zijn plan werd in het zuiden begrensd door een nieuw aan te leggen ringspoorbaan. Deze moest min of meer op dezelfde plaats komen te liggen als de huidige spoorbaan. In 1917 werd Berlage's ontwerp, 'Plan Zuid', aangenomen door de gemeenteraad. In de jaren die daarop volgden werd er stapsgewijs invulling gegeven aan het plan. Aan het einde van de jaren twintig was er relatief weinig voortgang geboekt en begon men het ontwerp te herzien.[1]

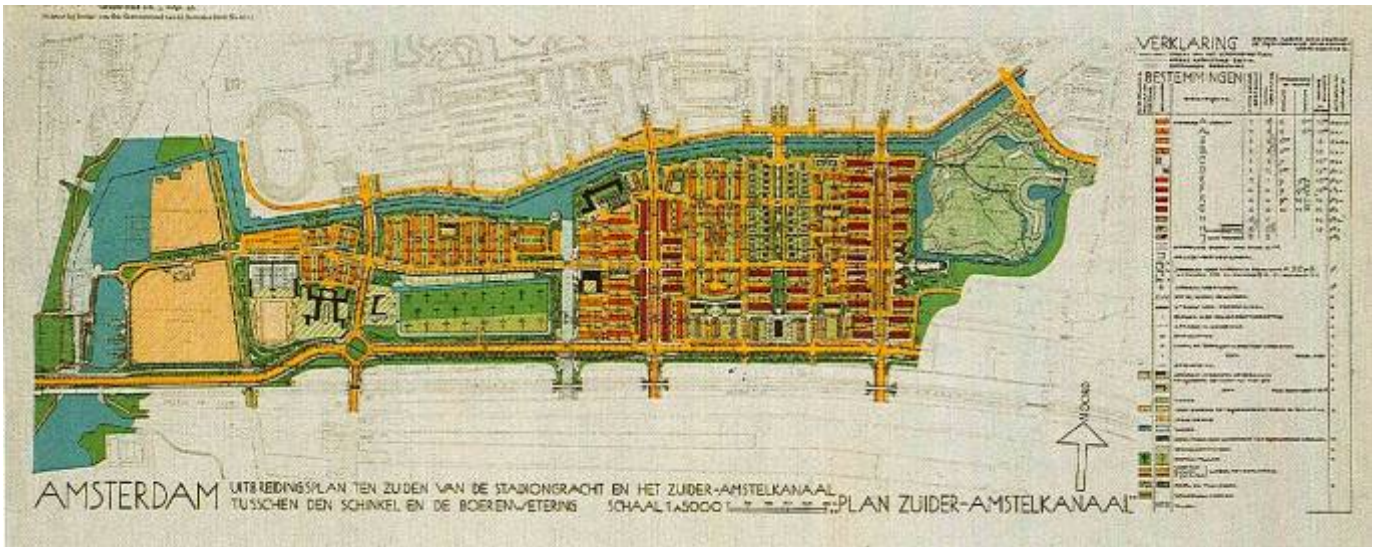
Stadsarchief Amsterdam – Plan voor Amsterdam-Zuid uit 1915 door H.P. Berlage. De uitbreiding was tot aan de huidige spoorbaan doorgetrokken. Het plan werd in 1917 aangenomen door de gemeenteraad.

[1] V. van Rossem, 'Een keerpunt in de Nederlandse stedenbouw: Plan Zuid' in: K. Gaillard en B. Dokter (red.), *Berlage en Amsterdam Zuid*, Amsterdam 1992, pp. 17 – 22.

1.2 Stedenbouwkundige ontwikkeling

Het plangebied rond de huidige Frederik Roeskestraat behoort tot het zogeheten Uitbreidingsplan Zuider-Amstelkanaal, dat op zijn beurt deel uitmaakt van het Algemeen Uitbreidingsplan van Amsterdam (AUP). Het werd door de afdeling Stadsontwikkeling ontworpen. Aan het hoofd van deze afdeling stond destijds Cornelis van Eesteren (1897 – 1988).[2] In 1939 werd het AUP officieel aangenomen. Het Uitbreidingsplan Zuider-Amstelkanaal, dat het gebied ten zuiden van de Stadiongracht en het Zuider-Amstelkanaal en tussen de Schinkel en de Boerenwetering betrof, werd een jaar later officieel aangenomen door de gemeenteraad.[3]

In de hoofdlijnen liet Van Eesteren dit plan aansluiten op het reeds gerealiseerde Uitbreidingsplan Zuid van H.P. Berlage uit 1917. Zo werd de symmetrische opzet van Berlage's ontwerp gedeeltelijk gehandhaafd. De Minervalaan, een centrale as in het ontwerp van Berlage, moest verlengd worden tot aan de Ringspoorbaan. Ten westen van de Minervalaan moest de Parnassusweg worden ingericht als winkelstraat en ten oosten de Beethovenlaan als doorgaande verkeersader. Beide straten zouden ten behoeve van functionaliteit niet symmetrisch aansluiten op hun voorgangers uit het 'Plan Zuid'. In oost-west richting moest de Prinses Irenestraat een belangrijke verbinding worden. Hoewel de huidige Prinses Irenestraat niet verder doorloopt dan de Parnassusweg, liep deze oorspronkelijk door in de Frederik Roeskestraat.[4] Door de aanleg van een verhoogde rijbaan op de Parnassusweg, halverwege de jaren zeventig, werd de Prinses Irenestraat doorsneden.[5] Het westelijke gedeelte kreeg toen de naam Frederik Roeskestraat.

Stadsarchief Amsterdam – *Uitbreidingsplan ten zuiden van de Stadiongracht en het Zuider-Amstelkanaal. Tusschen den Schinkel en de Boerenwetering*.

[2] V. van Rossem, 'De organisatie van het stedenbouwkundig werk II, 1930 – 1931' in: V. van Rossem, *Het Algemeen Uitbreidingsplan van Amsterdam. Geschiedenis en Ontwerp*, Rotterdam 1993, pp. 228 – 234.
[3] K. Gaillard en B. Dokter (red.), *Berlage en Amsterdam Zuid*, Amsterdam 1992, p. 83.
[4] Van Rossem 1993 (zie noot 1), pp. 249 – 250.
[5] Bureau Monumenten & Archeologie, Bureauonderzoek Kantongerecht Amsterdam, Amsterdam 2011, p. 7.

Qua bebouwing bestond het plan voornamelijk uit woningbouw van verschillende types, variërend van twee tot vier bouwlagen. Het uitbreidingsplan voorzag rond de huidige Frederik Roeskestraat voornamelijk noord-zuid geplaatste strokenbouw met veel groen en één oost-west georiënteerd halfopen bouwblok. Van Eesteren had op deze percelen geschakelde eengezinswoningen van twee verdiepingen voorzien. Te midden van de percelen was een openbaar gebouw voorzien met een 'bijzondere bestemming', hoogstwaarschijnlijk een schoolgebouw. Dit is ruwweg de locatie waar nu de Rietveld Academie staat.[6]

Stadsarchief Amsterdam -*Uitsnede van Uitbreidingsplan Zuider – Amstelkanaal.* Hier is goed te zien dat er oorspronkelijk woningbouw was voorzien. De kleur oranje betekent in dit geval luxueuze woningbouw

Aan de zuidzijde van de Frederik Roeskestraat is sinds 1835 de R.K. begraafplaats Buitenveldert gelegen. Deze begraafplaats had oorspronkelijk zijn toegangspoort aan de Amstelveenseweg, op de plaats van de huidige dienstpoort. De hoofdingang werd in 1993 verplaatst naar zijn huidige locatie aan de Frederik Roeskestraat. In de loop der jaren hebben er een aantal uitbreidingen plaatsgevonden en is de begraafplaats in omvang toegenomen. Het terrein vormt een groene strook tussen de Ring A10 en de Frederik Roeskestraat. De beplanting bestaat uit een grote hoeveelheid bijzondere boomsoorten. Qua inrichting heeft de begraafplaats grotendeels een twintigste-eeuws karakter. Een grafmonument voor de familie Wiegman-Dobbelman uit 1907 van architect Eduard Cuypers heeft in 2005 de status van Rijksmonument gekregen.[7]

In het oostelijke gedeelte van het plangebied rond de Frederik Roeskestraat was een doorgaande waterverbinding voorzien in het Uitbreidingsplan Zuider-Amstelkanaal. Deze waterweg moest het Zuider-Amstelkanaal verbinden met water ten zuiden van de ringspoorbaan. Op de strook tussen de begraafplaats en de straat waren schoolwerktuinen voorzien. Op de kaart zijn deze aangeduid door middel van een zwart-wit raster.

Vanwege het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog moest de uitvoering van het uitbreidingsplan worden uitgesteld. Pas na de oorlog werd het plan herzien en het duurde tot 1953 voordat het werd goedgekeurd door de gemeenteraad. Dit plan verschilde aanzienlijk van de eerdere versie uit 1940.

[6] Dit bl jkt uit bestudering van de ontwerptekening voor het 'Uitbreidingsplan Zuider Amste kanaal' uit 1940.
[7] Bureau Monumenten & Archeologie, *Bureauonderzoek Begraafplaats Buitenveldert*, Amsterda m.

De eisen en wensen waren veranderd na de oorlog en men moest het ontwerp bijstellen. Er was bijvoorbeeld minder behoefte aan woningen uit het hogere segment en meer behoefte aan betaalbare efficiënte woningbouw van grote schaal.
De grootste ontwikkelingen op dit gebied vonden destijds plaats in Amsterdam Nieuw-West. De percelen ten noorden van de Frederik Roeskestraat bleven zelfs geruime tijd onbebouwd. Uiteindelijk werd rond 1955 besloten er enkele scholen te bouwen.[8]

In een ontwerpwedstrijd die halverwege de jaren vijftig werd uitgeschreven kwam het ontwerp voor het eerste schoolgebouw tot stand. Aan de wedstrijd namen de architecten R.D. Bleeker, W. Bollebakker, A.E. van Eyck, A. Komter en J.P. Kloos deel. Het nieuwe gebouw, de 'Tweede Openluchtschool voor het Gezonde Kind' werd uiteindelijk rond 1958 gebouwd naar een ontwerp van A. Komter.[9]

Van de schoolgebouwen die aan de huidige Frederik Roeskestraat werden gebouwd was het Instituut voor Kunstnijverheid, de 'Gerrit Rietveld Academie', uit 1967 het meest prominent. Het werd ontworpen door Gerrit Rietveld en zijn bureau Rietveld, Van Dillen en Van Tricht. Het gebouw bestaat uit een rechthoekig hoogbouwvolume en een haaks geplaatst laagbouwvolume met sheddaken. Het tuinontwerp was van Mien Ruys.[10] De school is tegenwoordig een gemeentelijk monument.

In de directe omgeving van de Gerrit Rietveld Academie was ook een reeks andere schoolgebouwen gepland, maar daarvan werden er slechts enkele gerealiseerd. Op de hoek met de Amstelveenseweg kwam een zogeheten kweekschool te liggen, de latere Houtman Academie.[11] Aan het einde van de jaren tachtig werd er naast de Tweede Openluchtschool een nieuw schoolgebouw voor de Vrije School gerealiseerd. Dit gebouw kreeg de naam Geert Groote School. Het werd ontworpen door architect Anton van Es in een organische vormentaal.

Van de gebouwen uit de jaren vijftig en zestig is enkel de Gerrit Rietveld Academie overgebleven. In 2004 werd er een door architectenbureau Benthem Crouwel ontworpen nieuwbouwgedeelte aan toegevoegd. Wel heeft het gebied zijn maatschappelijke bestemming behouden. De Tweede Openluchtschool werd afgebroken ten behoeve van nieuwbouw naar een ontwerp van Rienks-Van Poppel. In 1992 werd de eerste steen gelegd van het huidige schoolgebouw. De oude Houtman Academie op de hoek met de Amstelveenseweg werd vanaf 1995 vervangen door nieuwbouw van architectenbureau Atelier Pro. In 2001 werd dit gebouw, Kantoorgebouw Forum, opgeleverd. Tegenwoordig is het in gebruik door advocatenfirma Loyens & Loeff.

De zuidzijde van de Frederik Roeskestraat is afgezien van een kantoorgebouw op de hoek met de Amstelveenseweg, een ontvangstgebouw voor begraafplaats Buitenveldert, een kantoorgebouw voor een begrafenisonderneming en een klein gebouwencomplex onbebouwd gebleven.

Van het oorspronkelijke Uitbreidingsplan Zuider-Amstelkanaal uit 1940 is ter hoogte van het huidige plangebied nagenoeg niets tot uitvoering gekomen. De noord-zuid gelegen waterverbinding is nooit doorgetrokken en reikt slechts tot de Frederik Roeskestraat. Er zijn

[8] Dit blijkt uit een vergelijking tussen kaartbeelden uit verschillende decennia.
[9] P. Bakkum, 'Meervoudige opdracht tot het verkrijgen van een ontwerp voor de bouw van een openluchtschool voor het gezonde kind', *Bouwkundig Weekblad* , 1958, pp. 437.
[10] G. Rietveld, J. van Dillen en J. van Tricht, 'Meervoudige opdracht tot het verkrijgen van een ontwerp voor de bouw van een openluchtschool voor het gezonde kind', *Bouwkundig Weekblad* 58, nr. 11 1968, pp. 173 – 177.
[11] Idem.

geen woningen gerealiseerd maar enkele scholen en kantoorgebouwen. Het doorknippen van de oost-west verbinding zoals deze met de Prinses Irenestraat was voorzien, heeft de straat een ingetogen karakter gegeven. Dit is aan het begin van de jaren zeventig gebeurd.

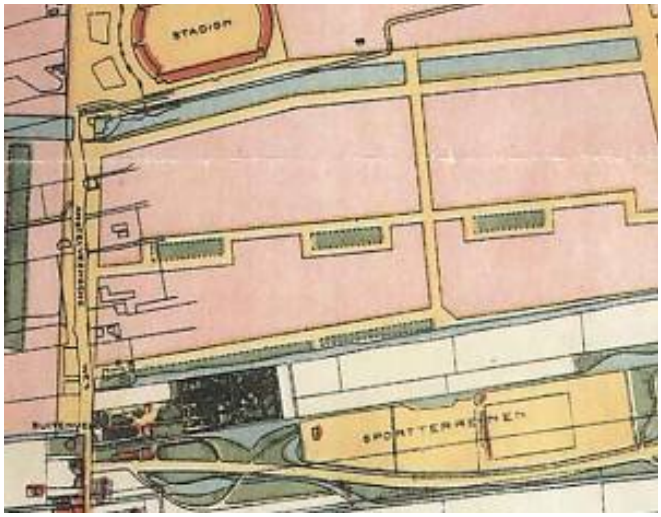
Conclusie

De Fred Roeskestraat is een relatief rustige straat waar alleen overdag verkeersbewegingen zijn waar te nemen, door de daaraan liggende onderwijsinstellingen en kantoren. Omdat de woningbouw uit het oorspronkelijke plan voor dit gebied uit 1940 niet gerealiseerd is, is de functie vrij monofunctioneel. Het profiel van de straat die vooral als verkeerweg in gebruik is en nauwelijks een verblijfsfunctie heeft, wordt bepaald door een scheiding van trottoir, fietspad en autoweg en een brede strook van parkeerplaatsen aan de zuidzijde. Ondanks de groene indruk die de straat maakt, met veel groen erlangs en de twee bomenrijen aan weerszijden van de autoweg, heeft de straat een geringe stedenbouwkundige waarde. Bijzonder is wel de brede groene oeverstrook aan de noordzijde van de Rietveldacademie, langs het Zuidelijk Amstelkanaal. Aanbevolen wordt deze oever als groenvoorziening te bestemmen.

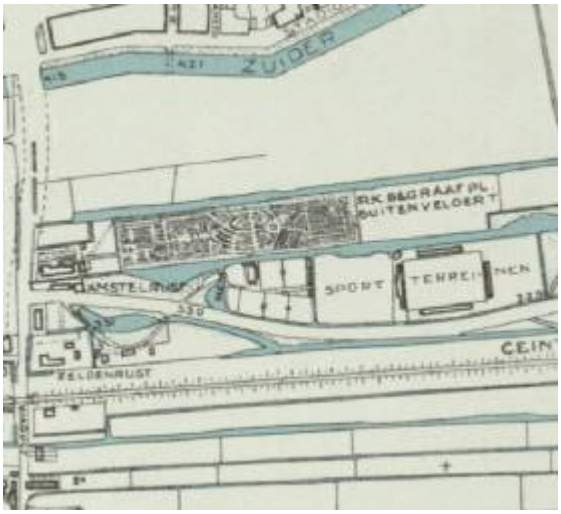
Op zich bestaat er functioneel een groot contrast tussen de scholen aan de ene zijde van de straat, en de begraafplaats Buitenveldert aan de andere. Van de begraafplaats is echter weinig waar te nemen vanuit de Fred. Roeskestraat door de aarden wal die de begraafplaats van de straat afschermt. Alleen de entreegebouwen geven uitsluitsel over de functie daarachter.
De begraafplaats Buitenveldert kent vele bijzondere grafmonumenten, die echter nog niet op hun cultuurhistorische waarde geïnventariseerd zijn. Op dit moment is alleen het grafmonument voor de familie Wiegman-Dobbelman uit 1907 een rijksmonument.

In het overige plangebied is de architectuur van de Geert Grote school en het advocatenkantoor van Loeyens & Loeff bijzonder, maar deze hebben geen monumentale status. De Gerrit Rietveldacademie is gemeentelijke monument, met uitzondering van de uitbreiding uit 2004. Het hoofdgebouw met de haaks daarop geplaatste lagere vleugel omarmen een open ruimte, waarin een paviljoen is neergezet, die deel uitmaakt van het monument. Eventuele uitbreidingen op het voorterrein van de academie dienen rekening te houden met de vrij liggende positie van het hoofdgebouw, de vleugel, het paviljoen en de toegang tot de monumentale entreepartij.

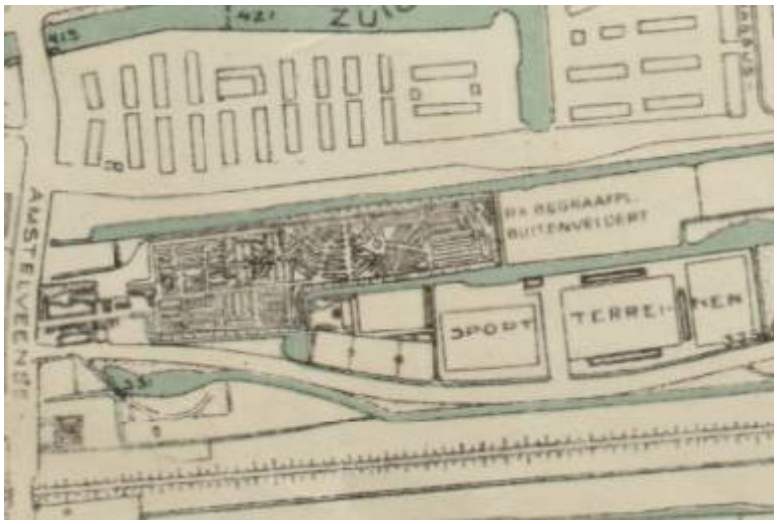
Appendix I: Historische kaarten

Detail kaart Dienst der Publieke Werken (PW) 1922.

Detail kaart Dienst der Publieke Werken (PW) 1936.

Detail kaart Dienst der Publieke Werken (PW) 1950.

Detail kaart Dienst der Publieke Werken (PW) 1961

Detail kaart Dienst der Publieke Werken (PW) 1976.

Colofon

Historisch stedenbouwkundige analyse

[redacted]

Datum: 24 oktober 2011
Status: definitief
Redactie: [redacted]
Tekst: [redacted]

© Bureau Monumenten & Archeologie, Gemeente Amsterdam, 2011
Postbus 10718, 1001 ES Amsterdam, 020-2514900

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op enigerlei andere w jze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van BMA. BMA aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.